

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA MAROSIMLAR TASVIRLANGAN MATN TAHLILI

Shahobova Sitora Bahromovna

Shayxontoxur ixtisoslashgan maktab da ingliz tili o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek marosimlariga oid matnlar ko'pincha og'zaki badiiy shaklda yaratilgani, ularning har biri o'ziga xos leksikaga egaligi, shu so'zlar vositasida axborot uzatishga moslangan ilmiy- ommabop matnlar ham yaratilgani haqida taxlillar berilgan. Marosim matnlari orqali "matn" tushunchasi, unda til va nutqning munosabati, ko'p funksiyaliligi, tuzilishi jihatidan serqatlam integrasion hodisa sifatida iyerarxik munosabatlarni ifoda etishi tufayli tarjimada muammolar keltirib chiqarishi aniqlangan.

Kalit so'zlar: o'zbek va ingliz adabiyoti, ilmiy- ommabop, madaniyat, nutqning munosabati, component.

Kirish qismi: Marosimiy matnlarda qo'llanuvchi so'zlar xalqning ijtimoiy hayoti bilan bog'liqligi sababli ularning boshqa tillarda ekvivalentlari mavjud bo'lmaydi. Bunday so'zlarni tarjimada berishda olim va tarjimonlar transliterasiya, izoh berish kabi tarjima usullaridan ko'proq foydalanishlari ko'zga tashlanadi. Jumladan, o'zbek marosimlarining inglizcha o'girmalarida ayrim xato va kamchiliklarga yo'l qo'yilgan bo'lsa-da, xorijlik o'quvchilar milliy marosimlarimiz haqida ayrim ma'lumot bilan tanishtirilgan.

Matnning eng muhim turi adabiy matndir. Shuningdek, matnlar diaxron va sinxron aspektda o'rganishni taqazo etadi. Bu esa uning qadimiy, mumtoz, zamonaviy tiplari borligidan darak beradi. Matnlar ilmiy, ilmiy-ommabop, badiiy turlarga ham bo'linadi. Bundan esa ularning badiiy va badiiy bo'lmagan ko'rinishlari borligi anglashiladi. Bu kabi matnlar o'rtasidagi asosiy farqlarni ochib berish uchun badiiy matnni tashkil etish tamoyillari tekshiriladi. Badiiy adabiyot

lingvopoetik tadqiq usuli orqali o'rganiladi. Bunda asosiy e'tibor ijodkorning dunyoqarashi, voqelikka hissiy-modal munosabati, ijodiy tafakkurining o'ziga xosligi, tili kabilarga qaratiladi.

Badiiy matn nazariyasining asosiy qoidalari shundan iboratki, uning asosini dunyoni obrazli idrok etish tashkil etadi. Badiiy matnlar she'riy, nasriy, dramatik turda yaratilishi ma'lum.

Badiiy matnni tashkil etish o'ziga xos murakkablik va ko'p funksiyalilik bilan ajralib turadi, u nutq aloqasining boshqa turlarida yuklanmagan, ahamiyatsiz bo'lib qoladigan jihatlar va darajalardan faol foydalanadi, buning natijasida badiiy matnning tuzilishi ko'p qatlamli tuzilishga ega bo'ladi. Qatlamlar orasidagi o'ziga xos ierarxik munosabatlar bilan birlashib ketadiki, bu ko'pincha tarjimada tarjimon tomonidan katta ijodiy kuch talab qiladi.

Asosiy qism: Marosim matnlari estetik ahamiyat kasb etadi. Ular dastlab bir muallif matni sifatida yaratilgan bo'lsa-da, keyin og'izdan-og'izga, avloddan avlodga o'tishi natijasida ko'pchilik, turli mualliflar yaratgan matnga aylanadi. Marosim matnlari til va nutq hodisasi, kishilarning poetik tafakkuri mahsuli sifatida ko'plab tadqiqotchilarning tadqiqot mavzusi hisoblanadi. Marosim matnlarida mualliflar biror-bir real voqelikka yoki e'tiqodiy ishonchga munosabatini so'z orqali yetkazish imkoniga ega bo'ladilar.

Yuqorida ko'rib o'tganimizdek, marosimlarga oid tushunchalar ularga oid atributlarni ifodalovchi so'zlar orqali dekodlanadi. Bunda marosim matni, uning subtekst mazmuniga bir qator germenevtik ko'rsatkichlar ham qo'shiladi. Marosimga aloqador matnlarda xalq urf-odatlarini, rasm-rusmlari nomlari lingvokul'turema (madaniyatni aks ettiruvchi so'zlar), etnografizmlar (xalq turmushini aks ettiruvchi so'zlar) qo'p qo'llanishi bilan e'tiborni tortadi, shuning uchun ularni tushunishda madaniyatshunoslik, etnografiya, dialektologiya bilan ham bog'liq holda ishlashga to'g'ri keladi. Marosimlarni izohlovchi ilmiy yoki ilmiy-ommabop matnlar yoki ularning ta'sirchanligini oshirishga xizmat qiluvchi badiiy matnlar yaratiladimi, bunda ularga oid tushunchalarni ifodalovchi leksik-semantik hamda stilistik birliklardan, sintaktik qurilmalardan foydalaniladi. Doirasi

cheksiz, xilma-xil bunday germeneytik ko'rsatkichlar yangi komponentlar hisobiga to'ldirilib boriladi. Bu ko'rsatkichlar ko'pincha leksik bo'ladi va katta-kichik kontekstda tasvirlanadi, talqinqilinadi. Bu kabi leksik signallar muayyan bir marosimning o'tkazilish holati, tuzilishi, maqsadi, vazifalari haqidagi ma'lumotlarni etkazishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Matn ijrochisi (qo'shiqchi, go'yanda, o'lanchi va h.k.); matn tinglovchisi (xalq). Mana shular o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish orqali matndan foydalanish pozitsiyasiodinlashadi. Chunki marosim matnidani xalq vakillari o'z nuqtai nazari signallarini alohida e'tiborga olib, izlaydi va foydalanadi. Marosim matnlari bo'laklarini uning tarkibida kompozision jihatdan yonma-yon kelganturli (tovush, so'z, so'z birikmasi, gapdaniborat) takrorlar, sinsemantik so'zlarning aktual izasiyasi, sarlavha va boshqalar tashkil qiladi.

Ba'zi shunday matnlarda atrofdagi olam manzarasi, tevarakdagi voqealarga ob'ektiv baho berish holati kuzatiladi. Ularda hikoyachi uchinchi shaxs bo'ladi. Matnlar turli xil nutq turlarini o'rganishga ham qaratilgan. Ularga qarab nutqning siyosiy, ommaviy-axborot, biznes, ilmiy, pedagogik, diniy, tibbiy, memuar, shaxsiyatga yo'naltirilganva boshqa turlarini ajratish mumkin. Tildan foydalanib, nutqni tashkil etish, tilning tabaqalanishi va taraqqiyot xususiyatlarini anglashda matnturlari ishonchli ob'ekt rolini o'tay oladi. Bunda matndagi sintagmatik va paradigmatic bog'lanishlar, umuminsoniy g'oyalar uyg'unligi, yaxlitligi, vaziyatlilik, denotativ birlik belgilariga ega bo'lgan maxsus superfraza birliklar to'liq talqin etiladi.

Xullas, matn ma'no asosida birlashtirilgan, izchillik va yaxlitlikka ega, lingvistik belgilar ketma-ketligidan tashkil topgan ko'p o'lchovli hodisadir. Shu sababli matnni semiotikada har qanday belgi birliklari ketma-ketligi sifatida va lingvistik semiotika doirasida to'g'ri – og'zaki yoki yozma og'zaki belgilar ketma-ketligi sifatida ko'rib chiqish mumkin. Matnni o'rganish nafaqat funksional, balki pragmatik jihatlarni ham o'z ichiga oladi.

Xulosa qismi: Hozirga kelib matnlar materialdan tadqiqot ob'ektiga aylangan. Natijada matn tahlili (tekstual tahlil), matnshunoslik alohida va keng taraqqiy topib

borishi, matn tadqiqida uning til yoki nutq tizimidagi o'rnini aniqlash, matn toifalarini ajratish muhim hisoblanadi. Bu esa matnning yaratilishiga ko'ra og'zaki yoxud yozma bo'lishidan qat'iy nazar, diaxronva sinxron bo'lishini ko'rsatadi. Matnlar katta-kichik, nasriy, she'riy, dramatik ko'rinshlarda bo'lishi, asosan, axborot berish vazifasini bajarishi kuzatiladi. Ular ilmiy, badiiy, publisistik ruhda bo'lishi bilan ham bir-biridan farqlanib turadi. Ma'no yaratuvchi tuzilmalarning o'zaro ta'siri sifatida intertekstuallikning manbai madaniy (birinchi navbatda, adabiy va badiiy) va ijtimoiy-tarixiy kontekst bo'lishi mumkin. Post fol'klorda ham marosimlarga oid intermatnlar paydo bo'lmoqdaki, ularni ba'zan matnlarda qo'llanayotgan "begona", ya'ni o'zlashma so'zlar orqali ham anglash mumkin. Matn to'liq ma'lumot va tizimli yaxlitlik sifatida qabul qilinishi lozim. Matn turlari rang-barang bo'lib, har biri o'ziga xos xususiyatlarga egaligi bilan ajralib turadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abduazizov A.A. Sharq xalqi ijodi G'arb nazarida// O'zbekiston adabiyoti va san'ati, 18 may, 1990.– 156 b.
2. Inomiddin Imomov. English Speaking Nation: Uzbekistan. Journal WATESOL Newsletter. 2022/11/30. Pages 22-25
3. Qosimova, S. S. (2022). Analysis Of Inflectional Terms In The Study Of Hamiduddin Dariri. Journal of Positive School Psychology, 6(3), 2200-2203.
4. RUSTAMOVA, J. . (2024). SYSTEM CONNECTIONS IN THE SEMANTIC STRUCTURE OF KITCHEN VOCABULARY. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 4(1), 28–30. извлечено от <https://www.in.academy.uz/index.php/ejsspc/article/view/25546>
5. Akramxodjaeva, D., M. Nasretdinova, and M. Abdullayeva. "Translation of national events and concepts in fiction." International Journal of Scientific and Technology Research 9, no. 2 (2020): 2984-2986.
6. Jamila Rustamova. (2024). FEATURES OF ENGLISH AND UZBEK HOUSEHOLD WORDS IN LINGUISTICS. Conferencea, 40–46. Retrieved from <https://conferencea.org/index.php/conferences/article/view/3348>

7. Hamidov, X., & Abdullayeva, M. (2024, March). FRAZEOLOGIZMLARNING O 'ZBEKCHA MUQOBIL VARIANTLARI VA FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI. In Konferensiyalar| Conferences (Vol. 1, No. 8, pp. 14-21).
8. Jalilova, D., Kurbonova, R., Erejepov, M., & Nematov, L. (2023). Development and analysis of logical scenario design in virtual reality laboratories for higher education institutions. In E3S Web of Conferences (Vol. 461, p. 01097). EDP Sciences.
9. JAMILA FARRUXOVNA RUSTAMOVA. (2024). BADIY MATINNING JAHON VA RUSS TILSHUNOSLIGIDAGI TADQIQI . Ta'lim Innovatsiyasi Va Integratsiyasi, 21(2), 170–174. Retrieved from <https://web-journal.ru/index.php/ilmiy/article/view/5108>
10. Kamila, G., Jamila, R., & Hashimova, S. A. (2023). SEMANTIC MODELS FOR THE FORMATION OF VERBS FROM NOUNS BY CONVERSION IN ENGLISH. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(9), 705-710.
11. Abdullaev F. O'zbek tilining o'g'uz lahjasi. -Toshkent.: Fan, 1978.-86 b.
12. Begmatova, Buzakhro Marufjanovna, and Sarvinoz Sayfullaevna Kasimova. "STUDY OF THE PROBLEM OF PREDICATIVITY AND ATTRIBUTION IN LINGUISTICS."
13. Begmatova, B. M., Mutalova, G. S., & Kasimova, S. S. (2023). The Direct Object And Its Use In Arabic Language. Boletín de Literatura Oral-The Literary Journal, 10(1), 3601-3609.
14. Teshaboyeva, Ziyodakhon Qodirovna. "A Cognitive Study of "Baburname"'S Translations and Principle of Compiling a Textual Dictionary." Journal of Pharmaceutical Negative Results (2022): 1994-2006.
15. Касымова, С. С. (2012). Способы изложения синтаксических отношений в произведении «Мукаддима» Хамидуддина Дарири. Вестник Челябинского государственного университета, (12 (266)), 127-131.